

XIV.

Мирон збірався кудись іти, коли це до його прийшла задихана Оля. Вона не дивилася йому в вічі, не звернула уваги на змарнілий вигляд, на вираз якоїсь жорсткості та гіркості в лиці, навіть нічого не відповіла на здивовано-радісне привітання його. Дивлячись кудись у куток, хапливо, стурбовано почала розповідати.

Знову зник Тарас. Чотири дні, як нема про його ні чутки. Прийшов якось рано в ранці, страшний такий, проспав години три, злякано схопився, попрохав десять копійок і кудись побіг. Спочатку конверта прохав для чогось, але конверта в хаті не знайшлося. Побіг він. Потім знов прийшов. Викликав її в сні, дав якусь книжку ощадної каси й сказав, що у його там лежать п'ятьсот карбованців. Нехай вона порядкує ними, як хоче. Не його, мовляв, діло. Це все, що він може. Страшенно дивно! Що за гроші, звідки, де він їх узяв?

— Гроші добрі, не турбуйтеся, — помалу й задумливо сказав Мирон. — Але поведінка Тарасова, дійсно, чудна. І після того зник?

— Так. Дав мені цю книжку, страшенно роздратовано замахав на мене руками, коли я попрохала пояснить, і заявив, що він уже тепер знає, що йому робити. Не базікати, а робити. Все настоював на тому, що він також може щось, що доведе щось до кінця. Все казав „пора”, „доволі”, посміхався чудно, зо мною прощався, неначе їхав кудись... Все це... Я страшенно боюся, Мироне Антоновичу. Що він затіяв?

— Хм! Погано. Хворий він. Нервується...

— Але що ж це за гроші, Мироне Антоновичу? Де він їх узяв? Де?

— Гроші добрі. Дав йому один добродій... Не турбуйтеся.

Оля зляканими, допитливими очима вдивлялась у Мирона.

— Це не ті..., що у... Кисельських? — тихо, боязно прошепотіла вона.

— Ну, які там Кисельські? — скривився Мирон.

— З якої речі? Він же в ту ніч у них ночував... Покиньте. Дав йому один, добродій. При мені було. Прохав тільки нікому не казать. Тарас же так по дурному поводить, що, справді, наштовхує на різні підозріння... Необхідно знайти його...

— Він щось казав за анархистів... Сміявся з соціалізму, релігії, все, каже, гипноз, льокаї... Які льокаї, що, до чого, нічого я не зрозуміла...

— Добре, ми його розшукаємо...

— Ради Бога, Мироне Антоновичу!

— Та не тільки ради Бога, але ради самого Тараса. Заперти свиню таку в санаторій і кінець. Йому гроші давалися не для дурниць. Батька ви до лікарні помістите? Гроші ж є тепер...

— Так... Але я не знала, що...

— Обовязково помістять. Самі ж як?

Оля потупилась.

— Ніяк... Що ж я?

— З Салдеевим... Як?

Оля мовчала й похмуρο розглажувала кінці хустини.

- Все чекає? Га, Олюсю?
- Ні, вже не чекає ...
- Себ-то, як? — швидко спитав Мирон.
- Оля підвела на його очі й ледве посміхнулась.
- Нема чого йому чекати. Одмовила рішуче...
- А!... Ну, звичайно...
- А ви що думали?
- Та подумав було, що вже пішли... Але добре. Тепер вже нічого цього не треба... Гроші б, все піде добре...
- Не знаю... — глибоко, важко зітхнула вона й повернулася йти.
- Ідете вже?
- Так... Піду... візьму грошей... Гаврило погрожував, що в шпиги найметься...
- Хіба?
- А! У нас там таке!... До по бачення!
- Почекайте. Як же я вас побачу, щоб сказати за Тараса?
- Не знаю...
- Написати вам можна?
- Можна.
- Ну, добре. Напишу.
- Оля мовчки подала йому руку й пішла до виходу.
- Ви й досі сердиті на мене, Олю?
- Я?
- Вона зупинилась, повернула до його бліде личко з здивованими, сумними-сумними очима й обвела ними лице його.
- Ні?
- Вона мовчки й помалу покрутила головою, подивилась в його очі довгим чудним поглядом і, нічого не сказавши, вийшла.
- Мирон похмурився, задумливо постояв біля вікна й вийшов слідом за нею.
- Попрямував до анархистів. Анархисти двузначно посміхались, розводили руками й запевняли, що нічого не знають про Тараса. Мирон навіть вилаяв одного з них, але нічого не добився. Ясно було, що вони Тараса десь ховають. А проте, швидко він і сам з'явився.
- До Кисельських не заходив, але його бачили на біржі, на вулицях і частіше всього біля заводу. Страйк підходив до кінця, потерпівши повну невдачу. Робітники юрбою йшли до контори. Тараса найчастіше бачили біля заводських воріт. Оповідали, що він мав вигляд божевільного, — запалені очі, чудно блискучі; непорушні, сухі, завжди трохи розкриті уста; постійно як у проповідника піднята рука й хрипкий, піднятий голос. Ні заводська адміністрація, ні поліція не завважають йому проповідувати, бо найбільша частина його промов або повна вигуків про якийсь гіпноз, або направлена проти інтелігенції, соціалізму, релігії й тому подібного. Кличе всіх до „обурення тіла проти душі”, ізгоняє майбутнє, — словом, близький до божевілля. Його слухають з сміхом і з страхом. Але є й співчуваючі. Одного разу, зустрівши Кита й

Рисецького на зібранню агітаторів, прийшов у надзвичайну лютість, коли б не вдержали робітники, напевно трапилося б нещастя.

— Робити, нікчемники! Робити!! — кричав він, задихуючись. — Представники робочого класу? Я вам покажу! Геть!! Робітника обдираєте, та ще в представники його лізете! Іди сюди, виломай руки на моїй роботі тоді й представництвуй! Вчителі! Я вас навчу, почекайте трохи. Гіпнотизери!!

Рисецький до того був наляканий, що не заявлявся, з того часу ані на одному зібранню, Кит же обурено, ходив до всіх і агитував за негайне виключення Тараса з організації.

З Вірою він зовсім не бачився. Вона декільки разів заходила до Олі, але ніколи не заставала Тараса вдома Оля ж приймала її все сухіше та холодніше.

Нарешті, вона отримала такого листа:

„Віро! Я з Вами бачитись не хочу. Чуєте Ви це чи ні?! Чого Вам треба від мене? Нащо Ви турбуєте рідних моїх? Я, як мужчина, Вам не гоюся, значить нема чого Вам і панькатись зо мною. Та й, взагалі, припинили б Ви вже свою „діяльність” серед робітників. А то може погано скінчиться. Страйк програно при чому Ви навіть не догадуєтесь, скільки людей занастили. Представники! Займайтесь собі своїми „духовними” дільцями по темних куточках, толкуйте про „гармонії та рідність душ” і отримуйте аренду з мужиків. Це більше пасує до Вас, аніж втручання в життя робітників. Мене ж краще не чіпайте, бо нарветесь. Тарас.”

Віра для чогось показала цього листа Дарі. Дара, перечитавши, здивовано подивилась на неї.

— Що це значить?

Віра чудно посміхалась блідими устами.

— От собі...

— Що „от собі”?

— Цікавий лист, правда?

— Так... Себ-то... Але чому він до тебе тепер... так...

— Як?

Дара уважно подивилась на Віру. Лице жовте, під очима фіолетові синьці, погляд горячковий.

— Ти маєш поганий вигляд, — мимохідь зауважила Дара.

— Хіба? А мужчини знаходять, що я тепер власне „чарівна”. Один так і сказав: „ви, — чарівна”. Навіть не „ви”, а „ти — чарівна”. Ха-ха-ха! Чого ти так дивишся? Хіба не вірно? Думаєш, Мирон сказав? Так?

Дара трошки почервоніла.

— При чому тут Мирон?

— Зовсім ні при чому? Хіба?

— Віро, ти — чудна всі ці дні...

— Дуже? Це тому, що Мирон посватався до мене, а я не знаю виходити мені за його чи ні.

Дара не зводила з неї своїх похмурених чистих очей.

Віра злегка засміялась.

— Як ти порадиш?

Дара усміхнулась.

— Я б порадила тобі краще валеріанових крапель прийняти.

— Так? Сьогодні ввечері прийму! Що ж? Будемо й ми брати від життя... довжне... Правда? Ти, здається, в цьому досвідчена?

— Ти, Віро, хочеш сварки. Прощай.

І Дара спокійно пішла до себе.

Ввечері підняття Віри дійшло до найвищої ступені. Кільки разів одягалась і знову роздягалась. Нарешті пішла.

Прийшла години через три; одмовилась від вечері, замкнулась у себе й нікому не сказала ані слова. Вигляд у неї був нерозуміючий, жалюгідний, розбитий.

Катерина Андріївна, як тільки побачила її, так і застигла: такий вигляд у неї бував після жорстоких істеричних випадків. Але сказати нічого не одважилась. Останніми часами в родині Кисельських якось само собою склалось, що ніхто нікого ні про що не питає. Балакали тільки про найнезначніші речі та про необхідне. Кожен жив сам по собі.

Семен Васильович майже що вечера виїздив, і всім було відомо, що він їздить до своєї старої коханки, з якою часто й тяжко п'є.

Сергій зовсім не виходив з своєї кімнати. З Дарою бачився тільки під час їжи, ні про що не балакав і неначе не помічав її. Коля на цілі дні зникав і приходив тільки спати. Але навіть йому ніхто нічого не казав.

На другий день Віра не вийшла ані до чаю, ані до обіду. До себе нікого не впускала. Ввечері прибіг Костя й усилено почав добиватись до неї. Довго не хотіла пускати, але Костя не одставав і навіть весь почервонів від нетерплячки та роздратовання. Жовто-білі кучері його й такі ж самі брови різче відтінялись червоною шкорою.

— Ви чуєте? Дуже важно! Пустіть!

І він навіть грюкнув кулаком у двері. Віра впустила. На ній був темний капот. Голова обв'язана мокрою хусткою; все лице стомлене, загострене западини на щоках темні.

— Що з вами? — злякався Костя.

— Нічого... Хвора трохи. В чому діло?

Костя хапаючись почав розповідати. Завод зовсім одкрито, почалися роботи. Уступок, звичайно, ніяких, навпаки: багатьох не прийняли, платню зменьшили, заводять строгости. Робітники — люті. Його, Костю мало не побили. Біля заводу ще більше проповідує щодня Тарас. Його охоче слухають. Тон зовсім фанатика, високий штиль. А це страшенно впливає на масу. Він, Костя, звертався до Кита, але цей генерал верзе щось про деморалізацію й лається, як звощик. Іони нема, Рисецький боїться, Наталя товче щось про гуртки старовинного типу. Все без ладу, нігде ніякої ініціативи. Кинувся тільки що знову до Кита й знайшов в пивній, в товаристві з Петром

і Рисецьким.

— З Петром?! — жваво, злякано перервала Віра.

— Так, з Петром.

— Коли ви його бачили?

— Та кажу ж — тільки що. І уявіть: з ними Тарас. Після всього... вони з ним. Дикий якийсь... П'є, кричить... І всі також. Регочуться, ревуть... Якась гидота!... Я спробував балакати з Іоною... Е, куди там! Всі в якомусь підняттю... Що з вами, Віро? Що ви?

Віра похитнулася і непевними кроками підійшла до ліжка.

— Нічого, нічого... Голова трохи...

Вона безсило лягла. І раптом швидко підвелася і сіла.

— Ви їх тільки що бачили?

— Так... — здивовано глянув на неї Костя.

— Ви знаєте, де ця пивна?

— Розуміється, знаю.

— Можете мене туди провести?

— Можу.

Віра зірвала мокру перевязку з голови, метнулася по хаті, одягла на капот пальто, на голову накинула хустку й задихаючись сказала:

— Ходімте!

Костя здивований і навіть зляканий, ледве встигав за нею.

Через десять хвилин вони вже під'їздили до пивної.

Віра ані слова не вимовила за цілу дорогу.

— Це тут? — хитнула вона на жовті вікна, коли Костя зупинив візника.

— Так. Ви зайдете? — нерішучо запитав він.

— Ні. Ви покличете мені ... Петра. Ні! Покличте Тараса. Не кажіть, хто. Скажіть, одна панна чекає. Я буду там. Швидче!

Костя слухняно зайшов у пивну, а Віра одійшла убік і почала нервово, швидко ходити по тротуару, плутаючись в подолі капоту.

Хвилини через дві з пивної вийшов Тарас. Озирнувшись, він підійшов до Віри. Вона швидко пішла йому назустріч.

— Я з вами хочу побалакати! — глухо але сильно кинула вона йому просто в лице.

Тарас навіть одсахнувся. Він, видно, зовсім не чекав її.

— Ідіть за мною! Чуєте?

— Куди?

— За мною, кажу вам!

Тарас хвилину постояв непорушне, потім зірвався з місця й майже крикнув:

— Добре, ходім! Ходім, чого ж! Ха!

Віра зупинилася, озирнулася, але зараз же ще швидче пішла. Тарас за нею.

— Що ви тут робили... в півній? — раптом грізно зупинилася вона.

— Що? Пилю за вашу покійницю-незайманність! — брутально зразу ж випалив

він їй в лице.

Віра швидко піднесла для чогось руку до горла й мовчки широкими очима подивилась на його.

— Що? Не сподівались? Хе! І про душу поговорили... Дуже гарна душа у Петра... Рідна...

Віра так само стояла, вся замертвівши.

— На цій підставі він пішов об заклад, що зробить вас своєю коханкою... І виграв. Правда? Тільки з істеричкою та припадочком... У вас завжди припадочки в таких випадках. Тому то й про духовне кохання ви так гарно співаєте, що фізичне з перешкодами... Хе-хе-хе!... Але це пікантно, каже Петро... Ні? Га? Учора ввечері у Петруся...

— О-о! — раптом застогнала Віра й, повернувшись, побігла від його вниз по вулиці.

Тарас зареготав, злісно, з болем і люттю. І, повернувшись, також майже побіг протилежний бік.

В пивну він більше не заходив. З кривою посмішкою на лиці, розмахуючи руками, часом зупиняючись і дико регочучи, він робив вражіння божевільного. Прохожі злякано обходили його, зупинялися й дивились услід.

В якомусь глухому провулку він раптом спинився. Надходив звичайний приступ безсилости, втоми й тупости. Останніми часами, вони тяглися хвилин по десять. Думка завмірала, руки опускались, ноги підкошувались і здавалися зробленими з вати. В таких випадках він спірався об стіну й чекав, поки пройде, або сідав, коли було на що.

Він озирнувся й недалеко побачив біля воріт лавочку. Кроків за два горів лихтарь. Умоцнюючись, він біля лави, майже біля самих ніг своїх, помітив якусь, купу лахміття. Лахміття щось бурмотіло хрипким, п'яним басом і ворушилось з досадою, очевидячки силкуючись пристосуватись до місця.

Тарас тупо подивився на його й застиг. Лахміття поворушилось, поворушилось та й затихло.

Над парканом в голих вітах деревця, як заплутаний у павутиння комарь, тонко пискотів вітер. Порожньо, вохко й тоскно було навкруги.

Раптом звідкилась збоку поважно, й густо загув дзвін, важка хвиля звуків помалу й переливаючись, як довга смуга оксамиту, проплила над головою. За нею друга, третя.

Лахміття раптом ворохнулось, забурмотіло щось, і Тарас помітив, як зпід його випросталось, кошлате лице в шапці, яка нагадувала шапки-старовинних бояр, після того підвелась рука й лахміття почало хреститись. Одхрестившись, голова знову пірнула в лахміття й лахміття, пововтузившись, знову затихло.

Тарас спочатку байдуже дивився на це, потім раптом, неначе його штовхнуло щось, втер рукою чоло й тупо з усиллям гукнув:

— Земляк!

Ніякої відповіді.

— Чуєш, земляк!

Лахміття ворохнулось і зпід його глухо та хрипко почулось:

— Ну, чого?

Тарас знову потер лоба, неначе силувався розтерти під ним туман і вхопити своє бажання.

— Ти... це... Ти нащо хрестився?

Лахміття дужче заворушилось.

— Як кажеш? — далеко ясніще, очевидно, вже з надвору захрипів бас.

— Хрестивсь зараз, кажу, на що?

— Хто?

— А ти.

Лахміття не рухалось, очевидно згадуючи.

Тарас вже жвавніше слідкував за ним.

— Ну? — нарешті почулось. — Дак чого нада тібе?

— Та нащо, кажу хрестився? По якій причині?

— Та ти чого? — почав уже, видко, дратуватись бас. — „Хрестився”. Ну, хрестився... Звон чув?

— Чув...

— Ну, то якого-ж біса лізеш... Курить є?

— Ну, й дурень... А чого хрестився... питаєш...

І голова незадоволено знову почала пірнати в лахміття.

— Хм! А коли дзвін, то треба, значить, хреститись?

Голова знову вилізла й навіть здивовано витріщилась на Тараса. Очі їй були запухлі, жовті, борода скудовчена з сивими прогалинами. Вираз лиця строгий.

— Ну, а ти думав як? Танцювать нада? — нарешті значно й навіть з деякою цікавістю пробасувала вона.

Тарас усміхнувся.

— А хреститись нащо? Ну, дзвін... То що ж з того? Ти ж і сам не помітив, як перехрестився. На що ж це?

Лахміття навіть вирівнялось і сіло. Очевидно йому хотілось ближче роздивитись, з яким це дурнем довелось балакати.

Оглянувши Тараса, голова б боярській шапці рішучо, строго й коротко вимовила:

— Дзвін — з церкви?

— Ну...

— А ти не нукай. З церкви, питаю тібе?

— З церкви.

— А церква — Божа?

— Ну...

— Не нукай, кажу, а одвічай.

— Божа.

— Ні, не поняв.

Голова навіть вилаялась з досади й здивовання.

— Та ти зовсім дурень чи прикидаєшся?! Та ти кому хрестишся: Богові чи ні?

Тарас з ще більшою, якоюсь гострою, цікавістю розглядав голову.

— Значить, ти гадаєш, що Бог тебе помітив як ти хрестився?

— Ну, а як же! — без єдиної нотки сумніву й навіть з деякою погрозою прохрипів бас, — хай би тільки спробував Бог не помітить його хреста.

— А коли не помітив? Що тоді?

— Ну, брат, знаєш що: — розсердилась раптом голова, — іди по своєю дорогою, а то я тобі такі жарти тут покажу... Тоже, сволота, жартувать чим знайшов ... Хлюст!..

І не маючи більше бажання розмовляти, лахміття знову загорнулось і затихло.

Тарас посміхаючись все дивився в його бік.

— А чому на землі лежиш? Чуєш, земляк?

— А твоє яке собаче діло?

— Лягай тут на лаві. Мокро там.

— Батька свого повчи... „На лаві”...

— Вірно. Я встану, а ти лягай.

Лахміття не відповідало. Потім з його виринула голова й поважно вимовила:

— Запам'ятай на землі лежиш, нікуди не впадеш. На лаві ляжеш, на землю впадеш. Нище за землю нічого нема. Поняв?

І вже остаточно, не чекаючи навіть відповіді, голова сховалась, лахміття згорнулось і перевернулось в темну купу, яка злилася з землею.

Тарас довго сидів непорушне. Дзвін давно затих. Тільки вітер так само, як і раніше, жалісно скиглив і бився в голих гильках.

Раптом Тарас устав, нахилився до лахміття й штовхнув його.

— Земляк!

— Ну? — швидко й сердито розгорнулось воно виставивши голову, — Якого ще біса?

— Значить, треба, хреститись? Га? Тобі вже нема куди падать, нижче за землю нічого нема... Ха-ха-ха!

І круто одвернувшись, Тарас швидким кроком пішов униз по проулку.

А голова ще довго дивилась, йому вслід нерозуміючими очима. Потім чи то з заздрістю чи з незадоволенням захиталась, і пробасивши:

— Здо-о-рово!.. — загорнулась, в лахміття й знову приникла з ними до землі.